

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Росіцького Петра Станіславовича** «Українська народна самооборона в дистрикті «Галичина» у 1943 році», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Український національно-визвольний рух 1940-х років є дуже складним, різноплановим та багатогранним явищем. Виникнення та розгортання його в період Другої світової війни було зумовлене низкою чинників як об'єктивного так і суб'єктивного характеру. Однією з його детермінант стала німецька окупаційна політика, посилення тиску якої на українське суспільство зумовило зародження в його середовищі пасивного спротиву. Стихійний вияв народного невдоволення на початку 1943 року бандерівська ОУН зуміла спрямувати та оформити в цілком організовану структуру – УПА (на Волині) та Українську народну самооборону – на теренах Галичини.

Актуальність рецензованого дисертаційного проекту викликана потребою виявити особливості та відмінності протікання процесу національно-визвольної боротьби у регіональному розрізі. Не менш важливим є й інший аспект: це власне самі іманентні потреби сучасної історичної науки докопуватися до нових пластів історії, продукувати нові знання та переосмислювати їх. Такі спонукальні мотиви й підштовхують науковців до нових пошуків.

Усвідомлюючи складність тематичного поля, Петро Станіславович чітко сформулював об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження. Цілком переконливим є обґрунтування територіальних меж та хронологічних рамок наукової роботи.

Новаційні риси в дисертації, перш за все, пов'язані з локалізацією предмету дослідження, адже Українська народна самооборона хоча й виступала однією зі складових структур українського національно-визвольного руху, але мала свої особливості. До того ж, на підставі залучення значного масиву різноманітних джерел, автору вдалося відтворити детальну організаційну структуру УНС, процес її формування, характерні риси та особливості. Значна увага приділена П. Росіцьким аналізу соціально-економічних причин та передумов виникнення руху Опору в дистрикті «Галичина» та бойовій діяльності УНС проти німецької окупаційної влади, радянських партизанів та польського підпілля.

Здобувач продемонстрував глибоку обізнаність з історіографією проблеми. Виходячи з хронологічних рамок написання наукових праць проблематики дослідження та методологічних підходів, використовуваних їх авторами, Петро Станіславович пропонує розглянути науковий доробок за проблемно-хронологічним принципом, розділивши його на три блоки: праці, написані в Україні та на еміграції безпосередніми учасниками визвольного руху другої половини 40-х років; розвідки дослідників, які стосуються безпосередньо УНС; дослідження, які допомагають з'ясувати причини та передумови виникнення самооборони, розкриваючи політичне і соціально-економічне становище населення регіону в означуваний період.

Характеризуючи джерельну базу, Петро Станіславович не обмежується їхньою анотацією, а намагається показати, які дослідницькі завдання дозволили розв'язати певні документальні комплекси. Ґрунтовна, поглиблена пошукова робота дала можливість дисертанту виявити і опрацювати значний масив нових документів з основних центральних та обласних архівосховищ (Галузевий державний архів СБУ України, ЦДАВОВ України, ЦДАГО України, Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області, Архів Управління Служби безпеки України у Івано-Франківській області, Державний архів Львівської області, Державний архів Івано-

Франківської області). Без сумніву позитивним є залучення до написання роботи матеріалів 5 приватних архівів. Однак, чомусь поза увагою здобувача залишилися документи, які зберігаються у фондах Державного архіву Тернопільської області та Архіву Управління Служби безпеки України у Тернопільській області.

Щодо методологічних засад наукової праці, то автор зазначив, що в дослідницьку основу покладено принципи історизму, об'єктивності, комплексних підходів до вирішення наукових завдань та політичної незаангажованості, а дослідницький інструментарій охоплює загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні методи.

Структура дисертації П.С. Росіцького, яку становлять вступ, чотири розділи і висновки, віддзеркалює її концептуальне забезпечення та вирішення мети і наукових завдань, тобто авторське бачення. Фактично ними охоплено три базових проблемно-тематичні блоки: причини та передумови створення Української народної самооборони; особливості її формування, з огляду на регіональні відмінності та бойову діяльність УНС.

Другий розділ дисертації присвячено визначенню аналізу соціально-економічної політики німецької окупаційної влади дистрикту «Галичина». Автор детально розкриває структуру адміністративного управління на місцях, акцентуючи у вагу на тому, що окупанти, організувавши органи влади та судочинства, ставши панівною верствою суспільства, застосовуючи терор, почувалися справжніми господарями на окупованій території. Ліберальна політика гітлерівців у сфері освіти створювала ілюзію національно-культурного відродження українців. Однак, на думку автора, вона заклала підґрунтя для наростання протестних настроїв.

Аналізуючи економічну політику німецьких окупантів, форми, способи і масштаби експлуатації ними матеріальних та людських ресурсів галицького регіону, автор переконливо довів, що грабіжницька політика гітлерівців змусила галицького селянина до протидії. Найбільш поширеною формою опору податковому та мобілізаційному тиску нової влади стали втечі та переховування окремих осіб та вступ їх до лав Українського народної самооборони.

Петро Станіславович з документальною точністю репрезентує хроніку розбудови Української народної самооборони в регіоні. Розгорнута ним панорама подій супроводжується іменами активних громадсько-політичних діячів регіону, частина з яких стала відома суспільному загалу завдяки пошуковим зусиллям автора роботи.

На думку автора, головним чинником, який прискорив формування УНС у Галичині, став Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання під командуванням С. Ковпака. Такого висновку П. Росіцький дійшов на підставі аналізу спогадів сучасників тих подій, матеріалів справ по звинуваченню учасників оунівського підпілля та досліджень вітчизняних і зарубіжних, зокрема, польських науковців. Іншою передумовою появи Української народної самооборони стало формування та території дистрикту стрілецької дивізії СС «Галичина».

Автор детально зупиняється на алгоритмі мобілізаційного процесу, який здійснювався під керівництвом організаційно-мобілізаційних відділів обласних військових штабів. Саме вони через свою мережу низових клітин ОУН(б) залучали добровольців і скеровували їх на призовні пункти самооборони. Петро Станіславович виокремлює джерела мобілізаційного ресурсу: 1. Члени і симпатички ОУН(б), утікачі з примусових робіт із Німеччини та «Баудінсту», колишні учасники «Нахтігалю» та інших військових формувань, національно свідомі українці, які вважали утворення української військової формації потрібною та актуальною справою.

Помітне місце в дисертації відведено висвітленню теми створення та діяльності вишкільних куренів УНС: «Чорні чорти», «Трембіта», «Сіроманці», «Кривоніс I» та «Кривоніс II», котрі були організовані влітку 1943 року, а до кінця осені припинили свою діяльність. Цілком погоджуємося з думкою автора, що вони були своєрідними центрами з підготовки військових кадрів для майбутньої повстанської армії з відповідними статутами та навчальними програмами.

Цікавим і багато наповненим фактологічним матеріалом є сюжет розділу дисертації, присвячений висвітленню регіональних особливостей розбудови самооборони. Глибокий аналіз джерельної бази та історіографії питання дозволили автору дійти висновку, що регіональні особливості розбудови УНС простежуються на Тернопільщині та Львівщині, що було зумовлено специфікою терену.

Бойова діяльність Української народної самооборони крізь призму протидії німецькій окупаційній владі, боротьби з радянськими партизанами та конфронтації з польським підпіллям, розглядається дисертантом у наступному розділі дослідження. В контексті вирішення зафіксованих у вступній частині роботи дослідницьких завдань, автор розкриває масштаби збройної протидії УНС німецьким окупаційним підрозділам. Петро Станіславович наголошує, що у боях відділи УНС, незважаючи на не достатнє озброєння і забезпечення, міцніли і загартувалися, набували необхідного військового досвіду. Використовуючи повстанську тактику ведення бою, УНС завдавали відчутних втрат окупаційним силам. Усі заходи гітлерівців, спрямовані на протидію організованому військовому спротиву, не дали очікуваних позитивних результатів і німці поступово втрачали контроль над територією.

Окремої уваги заслуговує частина тексту, присвячена темі поширення радянського партизанського та підпільного руху на теренах Галичини і його взаємостосунків з оунівським підпіллям і УНС. Автор наголошує, що поява радянських партизанів під командуванням С. Ковпака в дистрикті «Галичина» зумовила активізацію збройного українського руху Опору. Однак П. Росіцький притримується усталеної у вітчизняній історіографії думки, що відділи УНС не брали активної участі у безпосередніх боях проти ковпаківців в липні 1943 року. Активізація Самооборонних відділів проти партизан зі з'єднання С. Ковпака в серпні була зумовлена: необхідністю захисту місцевого населення від пограбувань, бажанням захопити модерну радянську зброю, попередити розгортання радянської пропаганди в галицьких областях.

Третій вузол протиріч, на думку П. Росіцького, сформувався у стосунках УНС з польським підпіллям, основними суб'єктами якого виступали Армія Крайова і «Батальйони хлопські». Автор визначає причини зростання українсько-польської напруги – різномірність польського підпілля, відсутність у ньому єдиного політичного центру, заміна верхівки ОУН(б), поширення інформації про антипольські акції на Волині. Петро Станіславович цілком слушно зазначає, що мета діяльності польських підпільників у Галичині полягала в опануванні та контролі терену за допомогою створення мережі військових осередків (баз). Однак, незважаючи на складні взаємостосунки, організаційні заходи УНС щодо розбудови власної інфраструктури в дистрикті не призвели до масштабних збройних зіткнень із польськими аківцями.

Загальні висновки дисертації є цілком обґрунтованими, в повній мірі акумулюють основні результати роботи, оскільки впливають з її змісту та відповідають науково-дослідницьким завданням.

Констатуючи в цілому належний кваліфікаційний рівень виконаного дисертаційного проекту, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження, рекомендації й побажання.

1. В основу аналізу історіографії проблеми автор поклав проблемно - хронологічний принцип. Однак, на нашу думку, такий підхід прослідковується не достатньо чітко. Для прикладу, у другий блок історіографічного доробку означуваної автором проблеми, включено праці сучасних дослідників, які стосуються питання створення та діяльності УНС. Автор не групує ці праці за проблемним принципом (як от: причини створення, бойова діяльність, повсякденне життя тощо), а розглядає комплексно. І зовсім мало уваги (фактично один абзац на с. 35) приділено третьому блоку, який, власне, і був сформований за тим самим проблемним принципом – наукові розвідки, що дозволяють висвітлити соціально-економічне та суспільно політичне тло виникнення УНС.

2. Викликає певне застереження дефініція Української народної самооборони, запропонована автором дисертації. Зокрема, потребує деякого уточнення словосполучення «мілітарне громадсько-військове утворення», два слова з якого («мілітарне» і «військове») стоять в одному синонімічному ряду. Крім того, словосполучення «громадсько-військове утворення» досі не стало широко використовуваним в сучасній історіографії. Натомість науковці послуговуються терміном парамілітарні формації.

3. На нашу думку, робота дещо перевантажена цитатами. Причому автор іноді посилається на думки інших науковців, або ж інформаційні джерела для того щоб підтвердити твердження, котрі є загальновідомими і не потребують додаткових доказів. Для прикладу, перший абзац параграфу 3.1. (с.72) складається з двох речень, кожне з яких є цитатою. Гадаємо, що твердження про те, що ОУН під проводом С.Бандери – це військово-політичне об'єднання, яке прагнуло відродження Української соборної самостійної держави не є унікальним і не потребує посилання на джерело. Так само як і друге, про роль ОУН(б) в Західній Україні під час Другої світової війни. Те саме можна сказати про перший абзац параграфу 4.2 (с.161-162).

4. Розглядаючи проблему конфронтації УНС з польським підпіллям (параграф 4.3.), автор іноді уникає робити власні висновки, посилаючись на думки інших науковців. Для прикладу, резюмуючи позицію німецької окупаційної влади щодо українсько-польського конфлікту, автор цитує тезу А. Русначенка з приводу цієї ситуації: «Така позиція польського керівництва була однією із основних причин того, що великих збройних зіткнень між українським і польським підпіллям в галицькому терені у 1943 р. не простежувалося» (с.181). Натомість авторське моделювання наслідків такої ситуації прослідковується слабо.

5. Викликає сумнів категоричність висновку Петра Станіславовича, що «міцні позиції мала німецька окупаційна влада, тому в другій половині 1943 р. відкритого збройного протистояння між УНС і польським підпіллям не простежувалося»(с.190). Адже в тексті цієї частини роботи дисертант називає низку й інших причин – і позиція керівників ОУН(б) та польського підпілля, і не однорідність польського підпілля тощо.

6. Незважаючи на належний рівень тексту дисертації, він все ж не позбавлений деяких стилістичних та смислових огріхів. Для прикладу, не зовсім коректним видається використання словосполучення: «вони стали об'єктом для активної політичної діяльності Організації українських націоналістів...» (с. 71). Коректнішим, напевно, було б сказати «об'єктом зацікавлення...», або «на який була спрямована діяльність...»; «німці заборонили будь-які форми державотворення» (с.74). Трапляються повтори та погрішності технічного характеру.

7. Автор не завжди дотримується загальноприйнятих вимог щодо оформлення дисертації. Зокрема, у змісті роботи і на початку відповідних

структурних частини дисертації повинно писатися слово РОЗДІЛ (I, II ...) і лише потім його назва. Додатки повинні позначатися відповідними літерами «А», «Б»..., а не цифрами. Посторінкові посилання необхідно робити через автоматичну вставку «Посилання».

Втім, висловлені зауваження та рекомендації жодним чином не знижують наукової цінності дисертаційної роботи П.С.Росіцького. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що нагромаджений фактичний та теоретичний матеріал, зроблені висновки дослідження можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць з історії українського визвольного руху середини ХХ століття, військової історії України, історії суспільно-політичних партій, енциклопедичних видань, а накопичений біографічний матеріал може бути використаний при створенні музейних експозицій та тематичних виставок, в історико-краєзнавчій роботі.

Результати наукового пошуку були апробовані автором на 6 наукових форумах, а основні положення викладені у 5 публікаціях, з них - 4 статті у наукових фахових виданнях України і одна – у закордонному. Тематично вони охоплюють основні складові предмета дисертаційного дослідження.

Автореферат і текст дисертації Росіцького Петра Станіславовича оформлені згідно вимог ДАК МОН України до наукових праць такого рівня.

За своїм змістом та структурою, обґрунтованістю основних положень і висновків, науковою та практичною значущістю дисертаційне робота «Українська народна самооборона в дистрикті «Галичина» у 1943 році» відповідає вимогам п.10 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року зі змінами, затвердженими постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року, та № 1159 від 30 грудня 2015 року, а її автор - Петро Станіславович Росіцький заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Доктор історичних наук,
професор, завідувача кафедрою
всесвітньої історії Житомирського
державного університету імені Івана
Франка,

Г. М. Стародубець